

ODHADY PARAMETRŮ GAUSSOVSKÝCH NÁHODNÝCH POLÍ

Martin JANŽURA¹

ÚTIA ČAV

Abstract. Two methods of parameter estimation for Gibbs–Markov random fields are introduced. Their theoretical background and statistical properties are studied.

Резюме: В статье представлены два метода оценки параметров гауссовских марковских случайных полей. Изучаются теоретические основы и статистические свойства.

1. ÚVOD

Uvažujme náhodné pole

$$\{X_t\}_{t \in T},$$

kde $T = Z^d$, $d \geq 1$, je d -rozměrná celočíselná síť a X_t je pro každé $t \in T$ reálná náhodná veličina. Pro $d = 1$ se takové procesy obvykle nazývají časovými řadami. Pro $d \geq 2$ pak náhodná pole popisují náhodné procesy, které probíhají ne v čase, ale v prostoru (časoprostoru), s přímou aplikací v prostorové statistice a zpracování obrazu.

Nejpřirozenějším a nejčastěji užívaným parametrickým modelem je autoregresní (AR) model, který bychom v našem případě zapsali vztahem

$$\sum_{t \in L} a_t X_{t+s} = \varepsilon_s \quad \text{pro každé } s \in T,$$

kde $L \subset T$, $|L| < \infty$, je konečný „řád“ autoregrese a $\{a_t\}_{t \in L}$ jsou autoregresní koeficienty (pro jednoduchost předpokládáme nulovou střední hodnotu a jednotkový rozptyl „chyb“ ε_t , $t \in T$).

Podstatným předpokladem AR modelu je pak nekorelovanost chyb

$$\varepsilon_t \perp \varepsilon_s \quad \text{pro } t \neq s.$$

Je však několik důvodů, pro které je užití AR modelu pro náhodná pole nevhodné. Abychom totiž mohli využít jeho výhody a dosáhli skutečné analogie s časovými řadami, museli bychom uvažovat „kauzální“ tvar, tj. např.

$$0 = \max_{t \in L} t,$$

kde maximum je chápáno ve smyslu nějakého lineárního (např. lexikografického) uspořádání. Jedině potom můžeme sestavit Yule–Walkerovy rovnice, apod. Takový předpoklad je však pro náhodná pole zcela umělý, těžko interpretovatelný a obvykle neodpovídající realitě, neboť prostorové vazby zpravidla závisejí na „vzdálenosti“ a ne na „pořadí“ (pro $d = 1$ to ovšem

¹Tento příspěvek vznikl za přispění grantu GA ČR 202/96/0731.

víceméně splývá). Ještě závažnější problém však vyplývá z odlišných vlastností komplexních polynomů jedné a více proměnných. Spektrální hustota AR modelu má totiž známý tvar

$$\begin{aligned} f^{\text{AR}}(\omega) &= \left| \sum_{t \in L} a_t e^{i\langle t, \omega \rangle} \right|^{-2} \\ &= \left(\sum_{p \in L-L} b_p e^{i\langle p, \omega \rangle} \right)^{-1} \quad \text{pro každé } \omega \in [-\pi, \pi]^d, \end{aligned}$$

kde $b_p = b_{-p} = \sum_{s \in L \cap (L-p)} a_s a_{s+p}$.

Na rozdíl od $d = 1$ pro $d \geq 2$ taková třída polynomů zdaleka nevyčerpá prostor všech konečných polynomů se symetrickými koeficienty.

Např. pro $d = 2$, $\omega = (\omega_1, \omega_2)$, nelze polynom

$$P(\omega_1, \omega_2) = A + B \cos \omega_1 + C \cos \omega_2$$

faktorizovat ve tvaru

$$P = |Q|^2$$

pro žádný konečný polynom Q .

Uvažováním AR modelů bychom se tedy zbytečně ochudili o celou řadu přirozených jednoduchých modelů. Je tedy přirozené ve výše uvedeném vztahu

$$\sum_{t \in L} a_t X_{t+s} = \varepsilon_s$$

předpokládat spíše

$$\varepsilon_s \perp X_t \quad \text{pro } s \neq t.$$

Takové modely budeme nazývat markovskými poli (MP); jejich spektrální hustoty mají přímo tvar

$$f^{\text{MP}}(\omega) = \left(\sum a_t e^{i\langle t, \omega \rangle} \right)^{-1} \quad \text{pro každé } \omega \in [-\pi, \pi]^d.$$

Markovská pole tvoří tedy širší třídu, která v sobě AR modely zahrnuje. Budeme se proto zabývat přímo jimi.

2. MARKOVSKÁ POLE

Uvažujme spektrální hustotu náhodného pole ve tvaru

$$f_U(\omega) = \left[2 \sum_{k \in M} U_k \cos \langle k, \omega \rangle \right]^{-1} \quad \text{pro každé } \omega \in [-\pi, \pi]^d,$$

kde $M \subset T$, $|M| < \infty$, splňuje $M \cap (-M) = \{0\}$ a

$$U = (U_k)_{k \in M} \in \mathcal{D}_m = \{U \in \mathcal{R}^M; 0 < f_U < \infty\}$$

je vektor koeficientů zajišťující podmínku kladnosti a konečnosti spektrální hustoty na celém definičním oboru.

Potom obdržíme příslušný člen kovarianční funkce (nekonečné matice) $\mathcal{R}^U$ ve tvaru

$$(I) \quad \mathcal{R}^U(p, q) = \mathcal{R}^U(p - q) = \int_{[-\pi, \pi]^d} e^{i(p-q, \omega)} f_U(\omega) d\omega$$

pro každé $p, q \in T$.

Snadno se ověří, že platí

$$(II) \quad \mathcal{R}^U = (A^U)^{-1},$$

kde

$$A^U = 2 \sum_{k \in M} U_k I^k$$

a

$$I^k(p, q) = \frac{1}{2} (\delta(p, q + k) + \delta(p, q - k))$$

pro každé $p, q \in T$. Zde $\delta(\cdot, \cdot)$ je známý Kroneckerův symbol, a proto je matice I^k nulová až na symetricky k -tou a $(-k)$ -tou vedlejší diagonálu, kde jsou poloviny. Pro $k = 0$ dostaneme přímo jednotkovou matici $I^0 = I$.

Uvedené dva způsoby zavedení kovarianční funkce (I) a (II) jsou ekvivalentní. Mohli bychom též začít s definicí (II) a získali bychom spektrální hustotu f_U .

Případnou nenulovou střední hodnotu pak zapíšeme ve tvaru

$$\mu^\theta = -h \cdot f_U(0) = -h \cdot \left[2 \sum_{k \in M} U_k \right]^{-1},$$

kde $h \in \mathcal{R}$ a proto

$$\theta = (h, U) \in \mathcal{R} \times \mathcal{D}_M$$

je tedy celým parameterem modelu.

Takové zavedení střední hodnoty sice vypadá poněkud uměle, je však zcela obecné, neboť h je libovolné a $f_U(0) > 0$, a jak uvidíme v dalším, má i dobrou interpretaci a svoji užitečnost.

3. ODHAD PARAMETRŮ

Je zřejmé, že relevantní odhady parametru budou založeny na přirozených statistikách, tj. výběrových kovariancích a středních hustotách. Potřebujeme pak nalézt vhodný vztah mezi parametry modelu a těmito statistikami. Jako východisko se zde přímo nabízí vztahy (I) a (II) z předchozího odstavce, které vedou na dva různé odhady.

I. „Momentová metoda“. V nekonečné soustavě rovnic (I) stačí zřejmě při známé kovarianční funkci $\mathcal{R}(\cdot)$ k určení parametru $U \in \mathcal{D}_M$ konečná soustava

$$\mathcal{R}(m) = \mathcal{R}^U(m) \quad \text{pro } m \in M.$$

Lze dokonce ukázat, že zobrazení $U \mapsto \{\mathcal{R}^U(m)\}_{m \in M}$ je regulární. Stačí tedy dosadit empirické hodnoty (odhady) kovariancí $\widehat{\mathcal{R}(m)}$, $m \in M$, a řešení

$$\widehat{U}^I = \{\widehat{U}_k^I\}_{k \in M}$$

soustavy

$$(S_I) \quad \widehat{\mathcal{R}(m)} = \mathcal{R}^U(m) = \int_{[-\pi, \pi]^d} e^{i\langle m, \omega \rangle} f_U(\omega) d\omega \quad \text{pro } m \in M$$

pak budeme považovat za odhad parametru U .

Zdůrazněme, že soustava (SI) je značně nelineární a její řešení, vyžadující např. numerické integrování, je složitá a zdlouhavá numerická záležitost.

Odhad parametru h pak jen dopočteme jako

$$\widehat{h}^I = - \sum_{k \in M} \widehat{U}_k^I \widehat{\mu}_k,$$

kde $\widehat{\mu}_k$ pro $k \in M$ jsou odhady (které mohou, ale nemusejí být různé) střední hodnoty.

Jestliže jsou odhady $\widehat{\mathcal{R}(m)}$, $\widehat{\mu}_k$ konzistentní, je takový i odhad

$$\widehat{\theta}^I = (\widehat{h}^I, \widehat{U}^I).$$

Přístup založený na řešení soustavy (SI) může být chápán jako momentová metoda.

II. „Yule – Walkerovy rovnice“. Vztah (II) můžeme přepsat jako soustavu

$$2 \sum_{k \in M} U_k I^k \mathcal{R}^U = I^0,$$

kde

$$(I^k \mathcal{R}^U)(p, q) = \frac{1}{2} (\mathcal{R}^U(p - q + k) + \mathcal{R}^U(p - q - k)).$$

Označíme-li $p - q = j$, pak k jednoznačnému určení vektoru $U = \{U_k\}_{k \in M}$ opět stačí konečná soustava

$$2 \sum_{k \in M} U_k \frac{\mathcal{R}^U(j + k) + \mathcal{R}^U(j - k)}{2} = \delta(j) \quad \text{pro } j \in M.$$

Můžeme nyní dosadit empirické hodnoty místo neznámých kovariancí a obdržíme odhad jako řešení

$$\widehat{U}^{II} = \{\widehat{U}_k^{II}\}_{k \in M}$$

lineární soustavy

$$(S_{II}) \quad \sum_{k \in M} U_k (\mathcal{R}(j + k) + \mathcal{R}(j - k)) = \delta(j) \quad \text{pro } j \in M.$$

Řešení takovéto lineární soustavy je přirozeně numericky mnohem snazší než soustavy (SI).

Odhad parametru h pak opět dopočteme podobně jako nahoře, tj.

$$\widehat{h}^{II} = - \sum_{k \in M} \widehat{U}_k^{II} \widehat{\mu}_k,$$

a celý odhad

$$\hat{\theta}^{\text{II}} = (\hat{h}^{\text{II}}, \hat{U}^{\text{II}})$$

je konzistentní, pokud jsou konzistentní příslušné výběrové momenty.

I když soustava (S_{II}) není úplnou analogií Yule – Walkerových rovnic, můžeme pracovně použít tento název vzhledem k lineárnímu charakteru vazeb mezi neznámými parametry a kovariancemi.

Máme tedy dva konzistentní odhady neznámých parametrů, zbývá však celá řada dalších otevřených problémů. V následujících odstavcích se budeme zabývat zejména těmito dvěma otázkami:

A). Jak definovat empirické kovariance a střední hodnoty tak, aby byly konzistentní, případně jaké další vlastnosti by mohly mít?

B). Lze odvodit výše uvedené odhady z některých obecných principů statistického odhadování (jako je např. princip maximální věrohodnosti) a jaké z toho případně plynou další jejich vlastnosti?

4. EMPIRICKÉ POLE

Předpokládejme, že pozorovaná data určují nějakým způsobem empirické pole

$$\hat{P},$$

tj. pravděpodobnostní míru na prostoru $\mathcal{R}^T$.

Příslušné empirické momenty pak chápeme jako integrály počítané s pomocí této míry, tj. např.

$$\begin{aligned} \widehat{\mathcal{R}(m)} &= \int X_0 X_m d\hat{P} - \widehat{\mu}_0 \widehat{\mu}_m \\ \widehat{\mu}_m &= \int X_m d\hat{P} \end{aligned}$$

apod. Na empirické pole $\hat{P}$ můžeme mít některé požadavky, od nichž se pak odvine i konkrétní definice.

i) Stacionární empirické pole. Požadujeme, aby pro každou $f \in L_1(\hat{P})$ platilo

$$\int f d\hat{P} = \int f \circ \tau_t d\hat{P},$$

kde

$$\tau_t : \mathcal{R}^T \rightarrow \mathcal{R}^T$$

je pro každé $t \in T$ příslušné posunutí dané předpisem

$$\tau_t(x)_s = x_{t+s} \quad \text{pro každé } s \in T, x \in \mathcal{R}^T.$$

Potom musíme předpokládat, že pozorovací oblast $W \subset T$ je pravoúhlá (tj. obdélník), a položíme

$$\int f d\hat{P} = |W|^{-1} \sum_{t \in W} f \circ \tau_t(x_W^{\text{PER}}),$$

kde $x_W^{\text{PER}} \in \mathcal{R}^T$ je periodické prodloužení konfigurace $x_W \in \mathcal{R}^W$.

Je ovšem zřejmé, že takový odhad není nevychýlený, tj. obecně

$$\mathbb{E} \int f d\hat{P} \neq \mathbb{E} f.$$

Současně je zřejmé, že pro lokální (cylindrické, závisující pouze na konečném počtu souřadnic) funkce f je toto vychýlení úměrné velikosti hranice množiny $|\partial W|$, kde

$$\partial W = \bigcup_{\|s\|=1} W \cap (W - s)^c.$$

Abychom tedy vychýlení eliminovali alespoň asymptoticky, musíme požadovat, aby pozorovací oblast W_n rostla způsobem, který zaručuje

$$\lim_{n \rightarrow \infty} |W_n|^{-1} |\partial W_n| = 0,$$

což je ekvivalentní s podmínkou

$$\lim_{n \rightarrow \infty} |W_n|^{-1} |W_n \cap (W_n - s)^c| = 0 \quad \text{pro všechna } s \in T.$$

Toto je standardním předpokladem splněným např. pro posloupnost krychlí nebo obecněji obdélníků, jejichž všechny strany rostou do nekonečna. Tak je zaručena platnost ergodické věty a tedy konzistentnost výběrových momentů. Pro platnost centrální limitní věty a tedy asymptotické normality odhadů bychom ovšem potřebovali

$$\lim_{n \rightarrow \infty} |W_n|^{-\frac{1}{2}} |\partial W_n| = 0,$$

což jednoduše platí pro $d = 1$, kdy pro interval W_n platí $|\partial W_n| = 2$, ale obecně, je-li W_n krychle o straně n , platí

$$|W_n| = n^d, \quad |\partial W_n| = 2d n^{d-1}$$

a proto

$$\lim_{n \rightarrow \infty} |W_n|^{-\frac{1}{2}} |\partial W_n| = \lim_{n \rightarrow \infty} 2d n^{d-1-\frac{d}{2}} = \begin{cases} 2d & \text{pro } d = 2 \\ \infty & \text{pro } d \geq 3. \end{cases}$$

Je tedy zřejmé, že z hlediska asymptotické normality odhadu je výše definované stacionární empirické pole zcela nevhodné.

ii) **Nevychýlené empirické pole.** Budeme tedy přímo požadovat, aby platilo

$$\mathbb{E} \int f d\widehat{P} = \mathbb{E} f$$

alespoň pro nějakou dostatečně bohatou třídu funkcí f . Nechtě $\mathcal{L}_A$ je množina lokálních funkcí, které závisí pouze na souřadnicích z konečné množiny $A \subset T$, $|A| < \infty$. Potom pro $f \in \mathcal{L}_A$ položíme

$$\int f d\widehat{P} = |W^A|^{-1} \sum_{t \in W^A} f \circ \tau_t(x_W),$$

kde $W^A = \{t \in W; t + A \subset W\}$. Je zřejmé, že empirický integrál $\int f d\widehat{P}$ je nevychýleně definován, pokud $W^A \neq \emptyset$. Máme např.

$$\int X_j d\widehat{P} = |W \cap (W - j)|^{-1} \sum_{t \in W \cap (W - j)} x_t$$

a podobně

$$\int X_j X_k d\widehat{P} = |W \cap (W - j) \cap (W - k)|^{-1} \sum_{t \in W \cap (W - j) \cap (W - k)} x_{t+j} x_{t+k}.$$

Dále vidíme, že pro $f \in \mathcal{L}_A$ a $s \in T$ platí např.

$$\mathbb{E} \left| \int f d\widehat{P} - \int f \circ \tau_s d\widehat{P} \right| \leq K(A, s) \cdot \|f\|_1 |W^A|^{-1} |\partial W^A|,$$

kde $K(A, s)$ je konstanta závislejší na A a s . Pokud bude opět splněna výše uvažovaná podmínka

$$|W_n|^{-1} |\partial W_n| \rightarrow 0$$

pro růst pozorovací oblasti, bude empirické pole alespoň asymptoticky stacionární. Navíc zde pozorovací oblasti W_n nemusejí být striktně pravoúhlé, ani nemusíme do W_n žádný pravoúhelník vnořovat, jak to požaduje postup i). Můžeme však přednosti obou definic spojit, pokud budeme pro $f \in \mathcal{L}_A$ uvažovat

$$\int f d\widehat{P} = |\widetilde{W}^A|^{-1} \sum_{t \in \widetilde{W}^A} f \circ \tau_t,$$

kde nyní

$$\widetilde{W}^A = \{t \in T; t + A \subset W\}.$$

Takto definované pole splňuje pro každé $f \in \mathcal{L}_A$, kde $\widetilde{W}^A \neq \emptyset$, jak

$$\mathbb{E} \int f d\widehat{P} = \mathbb{E} f$$

tak i

$$\int f d\widehat{P} = \int f \circ \tau_s d\widehat{P}$$

neboť $\widetilde{W}^{A+s} = \widetilde{W}^A - s$ pro každé $s \in T$.

Vzhledem k markovskému předpokladu nám stačí mít empirické pole definované pro $f \in \mathcal{L}_A$ s nějakým konečným $A \subset T$.

5. GAUSSOVSKÁ MARKOVSKÁ POLE

Budeme nyní navíc předpokládat, že náhodné pole s výše definovanou kovarianční funkcí a střední hodnotou je gaussovské, tzn. že každé konečněrozměrné marginální rozdělení p_V^θ , $V \subset T$, $|V| < \infty$ je dáno

$$p_V^\theta(x_V) = (2\pi)^{-\frac{|V|}{2}} |R_{VV}^U|^{-\frac{1}{2}} \exp \left\{ -\frac{1}{2} (x_V - \mu_V^\theta)^\top (R_{VV}^U)^{-1} (x_V - \mu_V^\theta) \right\},$$

kde x_V , μ_V^θ , R_{VV}^U jsou příslušné vektory, resp. matice zúžené na podmnožinu $V \subset T$.

Pro dostatečně velká $W \subset T$ můžeme využít přibližné vzorce, které platí asymptoticky, zejména

$$-|W|^{-1} \log |R_{WW}^U| \approx (2\pi)^{-d} \int_{[-\pi, \pi]^d} \log \left(2 \sum_{k \in M} U_k \cos \langle k, \omega \rangle \right) d\omega$$

a také

$$(R_{WW}^U)^{-1} \approx A_{WW}^U = 2 \sum_{k \in M} U_k I_{WW}^k.$$

(Viz např. Janžura (1988 a, b)).

Po dosazení obdržíme přibližný výraz pro logaritmus věrohodnosti

$$\begin{aligned} -|W|^{-1} \log p_W^\theta(x_W) &\approx \\ &\approx \frac{1}{2} \left[\log(2\pi) - (2\pi)^{-d} \int_{[-\pi, \pi]^d} \log \left(2 \sum U_k \cos \langle k, \omega \rangle \right) d\omega + \right. \\ &\quad \left. + 2 \sum_{k \in M} U_k \left[\widehat{R}(k) + (\widehat{\mu} - \mu^\theta) \right]^2 \right] = \widehat{L}(\theta), \end{aligned}$$

když opět aproximujeme $|W|^{-1} x_W^\top I_{WW}^k x_W \approx \widehat{R}(k) + (\widehat{\mu})^2$

$$|W|^{-1} \mathbf{1}_W^\top I_{WW}^k x_W \approx \widehat{\mu}$$

pro všechna $k \in M$.

Stejnou aproximaci dostaneme i pro podmíněné rozdělení

$$\begin{aligned} p_{V|V^c}^\theta(x_V | x_{V^c}^c) &= (2\pi)^{-\frac{|V|}{2}} |A_{VV}^U|^{-\frac{1}{2}} \\ &\quad \cdot \exp \left\{ -\frac{1}{2} [A_{VT}^U x_T + h \mathbf{1}_V]^\top (A_{VV}^U)^{-1} [A_{VT}^U x_T + h \mathbf{1}_V] \right\}. \end{aligned}$$

Zde dobře vidíme význam parametrů $\theta = (h, U)$, které v podmíněném rozdělení vystupují přímo. Jde totiž o tzv. gibbovskou parametrizaci, kdy jsou parametricky zadávány právě tyto podmíněné distribuce.

Poznámka: Také se snadno ukáže, že pole chyb $(\varepsilon_t)_{t \in T}$ v markovském modelu je nyní též gaussovské se střední hodnotou rovnou $-h$ a kovarianční funkcí A_{TT}^U . Platí přitom

$$\varepsilon_t + h = 2U_0 [X_t - E[X_t|X_s, s \neq t]]$$

pro každé $t \in T$.

Vraťme se k problematice odhadu. Máme tedy přibližný výraz $\widehat{L}(\theta)$ pro (minus) logaritmus věrohodnosti. Jelikož řád odchylky je dostatečně malý, získáme minimalizací $\widehat{L}(\theta)$ asymptoticky maximálně věrohodný odhad se všemi jeho příznivými vlastnostmi, jako je asymptotická normalita a eficiency. Jestliže však položíme rovny nule parciální derivace výrazu $\widehat{L}(\theta)$, obdržíme přímo soustavu rovnic (S_I) a jejím řešením, tedy i řešením maximalizace $\widehat{L}(\theta)$ je odhad „momentovou metodou“

$$\widehat{\theta}^I = (\widehat{h}^I, \widehat{U}^I).$$

Ke stejnému výsledku dospějeme i s využitím principu odhadu s minimální vzdáleností. Obecně, je-li

$$\widetilde{\theta} \in \arg \min_{\theta \in \Theta} D(\widehat{P}, P^\theta),$$

kde $D(\cdot, \cdot)$ je nějaká rozumně definovaná „vzdálenost“ pravděpodobnostních měr, $\widehat{P}$ je empirická distribuce a P^θ je teoretické rozdělení z parametrické třídy $\{P_\theta\}_{\theta \in \Theta}$, nazveme $\widetilde{\theta}$ odhadem s minimální vzdáleností.

Jestliže pro náhodná pole vezmeme jako vzdálenost asymptotickou I -divergenci

$$I(P, Q) = \lim_{W \nearrow T} |W|^{-1} \int \log \frac{dP_W}{dQ_W} dP,$$

dostaneme

$$I(\widehat{P}, P^\theta) = \widehat{L}(\theta) - \mathcal{H}(\widehat{P}),$$

kde $\mathcal{H}(\widehat{P})$ je rychlost entropie empirického pole $\widehat{P}$, a jelikož nezávisí na neznámém parametru, můžeme ji z minimalizace vynechat.

Shrňme tedy výsledky tohoto odstavce.

Tvrzení. Pro gaussovská pole je odhad $\widehat{\theta}^I$ asymptoticky maximálně věrohodný a současně je odhadem s minimální I -divergencí. Proto je také asymptoticky normální a eficientní.

Důkaz. Viz úvahy předcházející tvrzení a také např. Janžura (1988 a, b). $\square$

Důvod, pro který se neuvažuje odhad exaktně maximálně věrohodný, spočívá zejména v numerických obtížích při vyčíslování výrazů, které obsahuje věrohodnostní funkce. Pripomeňme, že při analýze obrazu by mohla být např. řádově $|V| = 10^3 \times 10^3$ a matice R_{VV}^U by pak byla řádově $10^6 \times 10^6$. Počítat

determinanty a inverze od takových matic by jistě bylo velmi obtížné, pokud vůbec možné.

Ani přibližný věrohodnostní výraz $\hat{L}(\theta)$, který vede na soustavu (S_I), však není z numerického hlediska ideální. Zkusíme jej v následujícím odstavci nahradit funkcí, která je numericky jednodušší a přitom do určité míry imituje vlastnosti věrohodnosti.

6. MAXIMÁLNĚ PSEUDO – VĚROHODNÝ ODHAD

Obecně princip maximální pseudo-věrohodnosti spočívá v nahrazení věrohodnosti, tedy např. $p_V(x_V)$, výrazem

$$\prod_{V_1 \in \mathcal{V}} p_{V_1|V_2}(x_{V_1}|x_{V_2})$$

kde $\mathcal{V}$ je systém nějakých relativně malých podmnožin. V případě markovských náhodných polí můžeme vzít $\mathcal{V} = \{V_0 + t, t \in W\}$, tedy maximálně pseudo-věrohodný odhad musí maximalizovat

$$\int \log p_{V_0|V_0^c}^\theta d\hat{P} = -\hat{L}_{V_0}(\theta).$$

I tento odhad můžeme interpretovat v rámci odhadů s minimální vzdáleností, neboť

$$\hat{L}_{V_0}(\theta) = I_{V_0}(\hat{P}|P^\theta) + k(\hat{P}),$$

kde

$$I_{V_0}(P^1|P^2) = \int \log \frac{dP_{V_0|V_0^c}^1}{dP_{V_0|V_0^c}^2} dP^1$$

je podmíněná I -divergence. Zde $k(\hat{P})$ je už pouze konstanta závisající na $\hat{P}$ a nikoli na neznámém parametru.

Podobně jako pro náhodná pole s diskrétní množinou stavů (Janžura (1997)) bychom ukázali, že tento odhad je asymptoticky normální, ale obecně nikoli eficientní, přičemž s rostoucí V_0 se k eficienci blíží.

Ukážeme nyní, jak vypadá konkrétní realizace tohoto odhadu v nejjednodušším případě $V_0 = \{0\}$. Potom totiž

$$\begin{aligned} & p_{\{0\}|\{0\}^c}^\theta(x_0|x_{\{0\}^c}) = \\ & = \left(\frac{U_0}{\pi}\right)^{\frac{1}{2}} \exp\left\{-\frac{1}{4}U_0\left(\sum_{k \in M} U_k \frac{x_k - x_{-k}}{2} + h\right)^2\right\} \in \mathcal{L}_M \cup (-M). \end{aligned}$$

Pro pozorovací oblast W označme $\widetilde{W} = W^{M \cup (-M)}$. Můžeme tedy napsat

$$\begin{aligned} \hat{L}_{\{0\}}(\theta) & = -\frac{1}{2} \log \frac{U_0}{\pi} + \frac{1}{4} U_0 \left[|\widetilde{W}|^{-1} x_T^\top A_{T\widetilde{W}}^U A_{\widetilde{W}T}^U x_T + \right. \\ & \quad \left. + |\widetilde{W}|^{-1} 2h 1_{\widetilde{W}}^\top A_{\widetilde{W}T}^U x_T + h^2 \right]. \end{aligned}$$

Minimalizovat tuto funkci znamená řešit soustavu

$$\begin{aligned} h &= - \sum_{k \in M} U_k \hat{\mu}_k \\ 2 \sum_{k \in M} \hat{C}_{jk} U_k &= \delta(j) \quad \text{pro } j \in M, \end{aligned}$$

kde

$$\begin{aligned} \hat{C}_{jk} &= |\widetilde{W}|^{-1} x_T^\top I_{T\widetilde{W}}^j I_{\widetilde{W}T}^k x_T - \hat{\mu}^j \hat{\mu}^k = \frac{R(\widehat{j-k}) + R(\widehat{j+k})}{2} \\ \hat{\mu}^j &= |\widetilde{W}|^{-1} 1_{\widetilde{W}}^\top I_{\widetilde{W}T}^j x_T \quad \text{pro } j, k \in M. \end{aligned}$$

Vidíme, že princip maximální pseudo-věrohodnosti vede k odhadu

$$\hat{\theta}^{\text{II}} = (\hat{h}^{\text{II}}, \hat{U}^{\text{II}})$$

metodou „Yule–Walkerových“ rovnic. Tento odhad je tedy pro gaussovská náhodná pole méně eficientní než $\hat{\theta}^{\text{I}}$, což není překvapivé, neboť vyžaduje více hodnot empirických kovariancí, jejich výpočet je nutně méně efektivní.

7. LITERATURA

- [1] Janžura M. (1988 a), *Asymptotic theory of parameter estimation for Gauss–Markov random fields*. Kybernetika 24, **3**, 161–176.
- [2] Janžura M. (1988 b), *Divergence of Gauss–Markov random fields with application to statistical inference*. Kybernetika 24, **6**, 401–412.
- [3] Janžura M. (1997), *Asymptotic results in parameter estimation for Gibbs random fields*. Kybernetika 33 (1997), 2, 133–159.